Harsa Lejn....

IL-POPLU QORMI FIS-SEKLU SITTAX

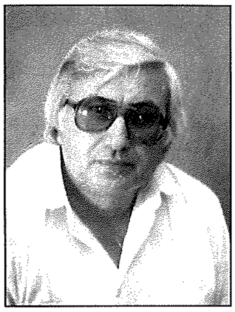

Joseph F. Grima

Qatt ħsibtu kif kien Ħal Qormi bejn ħames mija u sitt mitt sena ilu? Taħsbu li llum ir-raħal tagħna hu l-istess bħalma kien fil-Medju Evu tardiv, jiġifieri f'dawk il-mitt sena qabel ġew il-kavallieri ta' San Ġwann f'Malta fl-1530? Naħseb li kulħadd jaqbel li kieku kellna mmorru lura dawn is-snin kollha u nżuru lil Ħal Qormi f'dak iż-żmien konna naraw raħal ħafna differenti milli naraw illum.

Popolazzjoni

L-ewwel nett nosservaw li l-parti abitata ta' raħalna kien ħafna ħafna iżgħar milli hu llum u xhieda ta' dan hi l-qabża kbira fil-popolazzjoni. Skond l-aħħar ċensiment li sar fil-gżejjer Maltin f'Novembru 1995, kien hawn 17,694 ruħ jgħixu f'Ħal Qormi. Qabblu din il-figura man-numru ta' Qormin fis-seklu ħmistax u l-paragun joħroġ waħdu: fl-1419 - madwar 510; fl-1424 - madwar 540; fl-1483 - madwar 650.

Forsi tgħiduli: *"Dawn il-figuri mnejn ġew? Mela kien hemm xi ċensiment dak iż-żmien?"* Le, ma kien hemm ebda ċensiment iżda jeżistu figuri u ċifri ta' nies li permezz tagħhom nistgħu nikkalkulaw in-numru ta' abitanti.

Tajjeb li nkunu nafu li dak iż-żmien kull raġel ta' bejn is-16 u l-65 sena, sakemm ma kienx marid, kien obbligat jagħti sehmu fid-Dejma, ir-riġment Malti li, permezz ta' *roster*, kien jgħasses ix-xtut biex jagħti l-allarm f'każ ta' xi nżul mill-furbani Misilmin. L-eqdem lista ta' dawn is-suldati *part-time* hi datata 1419 u fiha nsibu mhux anqas minn 102 Qormin li kienu fid-Dejma. L-istudjużi kkalkulaw, wara tiftix xjentifiku, li jekk dawn il-figuri tad-Dejma jimmoltiplikawhom b'ħames darbiet, jaslu qrib ħafna għan-numru ta' abitanti. Hu minn hekk, allura, li naslu għall figura ta' 510 persuna - 102 x 5 = 510. Fl-1424, il-Qormin fid-Dejma żdiedu għal 108; allura, l-popolazzjoni kienet ta' madwar 540.

Fil-1483, għandna lista oħra magħrufa bħala tal-*angara.* Din kienet lista ta' rġiel , bl-istess eta' tad-Dejma, li kellhom jaħdmu b'xejn għall-gid tal-pajjiż, jiġifieri għal xi ftit jiem fis-sena fuq, ngħidu aħna, tiswijiet tas-swar tal-Imdina jew xi toroq ewlenin. F'din il-lista tal-1483 kien hemm 130 Qormi li, allura, meta nużaw l-istess *multiplier* ta' 5 kif diġa' spjegajt, twassalna għall figura ta' madwar 650 abitant.

Kunjomijiet:

U forsi hawnhekk wieħed jistaqsi jekk dawn in-nies dak iż-żmien kellhomx l-użanza ta' kunjom bħal dan iż-żmien u x'kienu l-aktar ismijiet komuni. Uħud mill-kunjomijiet tas-seklu ħmistax illum spiċċaw u mgħadniex nisimgħuhom aktar la f'Ħal Qormi u lanqas f'partijiet oħrajn ta' Malta. Dawn jinkludu: Cadus, Cutiti, Fauchellu, Galata u Felu. Il-Kunjom Xara m'għadux jeżisti f'Ħal Qormi u llum hu biss parti minn xi kunjomijiet ta' nobbli Maltin. Iżda oħrajn għadhom magħna sallum: Attard, Azzopardi, Bigeni, Bonavia, Bonnici, Camenzuli, Camilleri, Cardona, Caruana, Cassar, Chetcuti, Ciantar, Consiglio, Curmi, Debono, Delia, Frendo, Falzon, Galdes, Grech, Grima, Mangion, Mula, Muscat, Sacco, Schembri, Spiteri, Stafrace, Vella, Xiberras u Zammit. L-aktar kunjom komuni kien Schembri għax kien hawn 9 irġiel b'dan il-kunjom, nofs it-total ta' Malta kollha. Wara Schembri nsibu Falzon bi 8, u Cassar b'6. Ta' min isemmi li l-kunjom Curmi nsibuh darbtejn biss minkejja l-fatt li Ħal Qormi dak iż-żmien kien magħruf bħala *Curmi.*

Ninnotaw wkoll li l-mod kif kienu jinkitbu xi kunjomijiet kien ivarja, min ftit u min wisq, minn kif nispelluhom illum u ta' dan nagħtu eżempji: Atardu (Attard); Fauzuni (Falzon); Haiuz (Aguis); Skembri (Schembri); Carduna (Cardona); Bunnichi (Bonnici); Azupardu (Azzoppardi); Grecu (Grech); Maniuni (Mangion). Oħrajn bħal, ngħidu aħna, Caruana, Cassar, Vella, Grima u Spiteri baqgħu jinkitbu eżattament l-istess.

Ismijiet:

Meta niġu għall-ismijiet tal-irġiel Qormin tad-Dejma nsibu varjetà kbira u, kif wieħed jista' jaħseb, ħafna minnhom kienu msemmijin għall-qaddisin: Ġwanni (7), Anton (6), Nikol (6), Indri' (5), Tumas (5), Federiku (5), Nardu (4),

Tkompli paġna 87

Lawrenz (4) u Wistin (4). L-isem *Manfré*, li ma nsibuhx daż-żmien ħlief bħala kunjom u jista' jkun li hu taqsir tal-isem *Manfredi*, jissemma' 5 darbiet. Kien hemm ismijiet oħrajn li llum ma nsibuhomx bħal Muni (1), Pachi (1) u Lenzu (2), b'dan ta' l-aħħar forsi taqsir jew forma oħra ta' Lawrenzu. Fil-fatt, fost ismijiet oħrajn fil-qosor insibu Lemu (2) flok Gulliermu (*William* bl-Ingliż). Ovvjament, hemm diversi ismijiet oħrajn iżda żgur li l-aktar wieħed stramb għalina kien *Carnevali*. Dan l-isem insibuh 4 darbiet f'Malta fis-sena 1419 - darba f'Ħal Qormi u 3 darbiet fin-Naxxar - u hu xhieda ħajja li l-karnival kienet festa diġa' eżistenti f'Malta ta' dak iż-żmien. Ħaġa stramba hi li ma nsibu lanqas Ġorġ (Jorgi) wieħed f'Ħal Qormi għalkemm kien hemm 9 f'Malta kollha, figura li fl-1483 telgħet għal 34, xhieda ta' żjieda fid-devozzjoni lejn dan il-qaddis.

Bdiewa

U x'kienu jaħdmu l-aktar dawn l-antenati tagħna ta' 'l fuq minn ħames sekli ilu? Id-dokumenti eżistenti juru biċ-ċar li għadd sewwa ta' Qormin kienu jaħdmu fl-għelieqi ta' madwar ir-raħal, u r-raba' f'postijiet bħall-Imrieħel, l-Għarram, L-Għammieri, Tal-Bajjada, Il-Marsa, Santa Venera, bejn il-Furjana u l-Belt, ta' Braqxija, Wied is-Sewda, Tal-Ħlas, eċċ. Dan hu magħruf l-aktar mill-Arkivju tal-kattidral fejn hemm ir-reġistri tal-ħlas tal-għexur lid-Dekan u/jew lill-Arċidjaknu. Iżda għalkemm kien hawn ħafna bdiewa bl-art x'jaħdmu, kien hawn oħrajn li ma akkwistawx qbiela u allura kienu jbatu aktar biex jaqilgħu l-għixien tagħhom.

Iżda jidher ukoll li meta xi ħadd - mir-raħal jew barrani - kien jipprova jgħolli rasu u jikser id-drittijiet ta' ħaddieħor u jhedded il-qliegħ tal-għajxien tagħhon, kienu jkunu lesti jagħtu s-sehem tagħhom biex ixejnu dan it theddid.

L-Aspett Reliġjuż

M'hemm l-ebda dubju li dawn il-Qormin tal-qedem kienu wkoll marbutin mal-parroċċa tagħhom. M'għandna ebda tagħrif dwar il-knisja parrokkjali li kienet teżisti fl-1436 meta tissemma' għall-ewwel darba fir-Rollo tal-Isqof Senatore de Mello għajr li d-dħul tal-kappillan, li dak iż-żmien kien Dun Marku de Torrante, kien ta' 12-il uqija li kienet somma sabiħa għal dak iż-żmien. Madankollu, hu magħruf li fl-1456, fi żmien il-kappillan Gulju Lombardo, il-knisja jew ·tkabbret jonkella nbniet waħda oħra ġdida bħalma tixhed skrizzjoni lapidali medjaveli fil-knisja preżenti li minnha nafu wkoll l-ismijiet taż-żewġ prokuraturi tal-knisja: Mattew Cassar u Pietru Camilleri.

Din il-knisja medjevali x'aktarx kienet fl-istil dominanti taż-Zminijiet tan-Nofs jiġifieri b'korsija msaqqfa bi ħnejja jispiċċaw bil-ponta. Kellha bħala titular trittiku tad-Duluri, San Ġorġ u San Girgor, artal dedikat lil Santa Marija, Fratellanza ta' Santa Marija, u fiha kien isir id-dfin. Imissu mal-knisja kien hemm żewġ kappelli, tal-Lunzjata u ta' San Mikiel. li twaqqgħu biex inbniet il-knisja preżenti fl-1584.

INTERNATIONAL AUTO CENTRE

Dealers of new and second hand cars

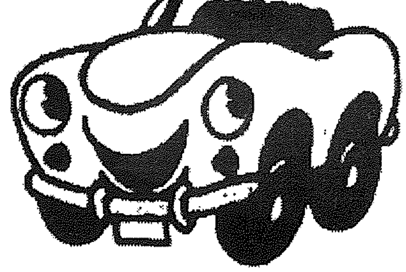

INTERNATIONAL AUTO PARTS

Autos

Importers, wholesalers and retailers for cars, light and heavy commercial spare parts.

GA

Sub Agents for General Accident Insurance

MCM MICALLEF

177/226 MDINA ROAD, QORMI TEL/FAX 491671